

LUDMILA MARADOVÁ

ESTETICKÁ VÝCHOVA A ČESKOSLOVENSKÁ TELEVIZE

Z mnohých prostředků, pomocí nichž se uskutečňuje výchovný proces, významné místo zaujímá estetická výchova, jejíž oblast působení se stále rozšiřuje a která s prohlubováním všeobecně kulturních úloh začíná plnit širší funkce. Před estetickou výchovou tak vyvstala otázka jak a jakými prostředky je možné nejen naučit člověka adekvátnímu estetickému vnímání, chápání, citovému prožívání a hodnocení uměleckých děl, ale i jak ho změnit v citlivého pozorovatele krásna, který bude aktivně vytvářet svět krásy ve své každodenní činnosti. Varující projevy nevkusu, lhostejnosti, mravní necitlivosti a mezilidských vztahů současné mládeže i lidí středního věku nejen v oblasti estetické výchovy jsou jistě dostatečným důvodem pro vážná zamyšlení nad příčinami těchto jevů a nad možnostmi demokratické společnosti tyto problémy uspokojivě řešit. Proto v posledních letech se o estetické výchově hodně diskutuje. K nejpálčivějším problémům patří nutnost jejího permanentního procesu. Člověk i v době vysoce rozvinuté techniky a počítačů naléhavě pociťuje potřebu estetického vyžití. Hovoříme-li o našem novém životním stylu, máme pak na mysli obecnou vysokou úroveň estetické kultury. Nebudeme zapírat, že máme v této oblasti některé problémy, ale musíme se spíše zamýšlet nad využitím rezerv. Mnohdy v diskusích zaznívá postesknutí nad postupným mizením estetické výchovy ze škol. Estetický rozvoj mládeže však nemůže být pouze záležitostí školy. A zde musíme vyzdvihnout mimořádnou úlohu prostředků masového vzdělávání, zvláště pak televize.

Televize vždy byla a vždy zůstane hromadným sdělovacím prostředkem. Dokonce již dávno představuje sdělovací prostředek nejmasovější, jehož působivost, daná spojením obrazu, slova, hudby, případně dalších složek, je zcela mimořádná a nezastupitelná.

Závažným a velmi potřebným úkolem současnosti je uspokojivé řešení přenosu kvalitních kulturních akcí a estetického působení do všech míst naší republiky, aby každý jedinec měl možnost plného estetického vyžití.

Tento významný úkol plní spolu s ostatními hromadnými sdělovacími prostředky i Československá televize. Dává tím nebývalou možnost všestranného rozvoje různých stránek osobnosti v masovém měřítku, zvyšuje množství poznatků z vývoje zákonitostí přírody, společnosti i člověka samého. Jako celospolečensky řízená instituce se stává zprostředkovatelem kultury, zároveň je však i jejím nositelem a tvůrcem. Bohatý vnitřní život člověka, jeho kultivace, kvalitní naplňování volného času jsou spojeny s vývojem vyspělé demokratické společnosti. Televize se snaží podle svých možností intenzivně je rozvíjet. Ovlivňuje dnes vnímání a myšlení do té míry, že tento způsob myšlení se stává přirozeným stavem myšlení moderního člověka. Je nesporné, že sledování televizních novin, televizních her, oper, hudebních pořadů a nebo třeba i reklamních relací rozšiřuje obzor jedince a působí na zvýšení úrovně vzdělanosti, esteticko-výchovné pořady pak na zvyšování kulturní úrovně.

Jsme svědky růstu a kvality vysílání, rozsahu a kvality zpracování a zprostředkování informací, rozsahu působení televizního programu. Přispívá k tomu např. fakt, že se vysílá na dvou programech, takže divák má možnost volby, a také to, že většina pořadů je vysílána barevně, což jistě přispívá k silnějšímu estetickému působení a mnohdy to může dopomoci k tomu, že diváka zaujme i pořad, o který by se jinak nebyl zajímal. Můžeme tedy konstatovat, že Československá televize má zájem neustále zlepšovat své působení. K tomu, aby se zkvalitnilo pořady a aby se zjistil jejich účinek na televizní diváky, slouží tzv. zpětná vazba. Nejčastěji jsou to výzkumy dotazníkové, v nichž se mohou příjemci vyslovit, ale vítány jsou i jiné formy výpovědi diváků, jako např. psaní dopisů do televizních institucí. Existuje jedna oblast programového působení televize, kde se přímo hovoří o zpětné vazbě, a to se pokládá za ideál, o který se má usilovat. Jde o výchovné funkce televize. Televizní pracovníci se snaží překonat jednosměrnost televizního sdělování tím, že usilují o vytvoření alespoň náhražkové zpětné vazby. Účinným prostředkem je např. přítomnost kontrolní skupiny studentů v televizním studiu. Takto vzniklá zpětná vazba, vytvářející se ve studiu, ovlivňuje přednášejícího a anonymní masu diváků. Obdobnou funkci plní besedy v televizním studiu.

Cílem televize v demokratické společnosti není ani tak snaha, aby co nejvíce lidí trávil u televizorů většinu volného času, ale především rozšiřování poznatků, rozvíjení zájmů, duchovních potřeb a všech stránek jedince. Zde hraje významnou roli estetická výchova, která svými specifickými cíli spoluvytváří harmonicky rozvinutého člověka. Dokladem toho je vyjádření mnoha lidí, že televize jim dala šance setkat se a poznat takové hodnoty kultury, s jakými by se nemohli setkat během celého života. Např. v dílech světového dramatu jim umožňuje vidět je v nejlepším hereckém obsazení a s nejlepšími výkony.

Televize působí přímo na smysly — na zrak a sluch — a to je jeden ze základních ukazatelů její komunikační funkce. Její sdělení se dostává k příjemci bezprostředně. Televize vylučuje v podstatě volnost, jakou poskytuje např. rozhlas, angažující jediné sluch. Vylučuje zároveň (jako

dominantní způsob chování příjemců) provádění různých prací a vykonávání jiných činností, silně poutající zrak a svalově pohybové ústrojí člověka. Musíme však s politováním konstatovat, že v podmínkách domácího příjmu existuje mnoho činitelů, kteří pozornost rozptylují a televizní diváky od obrazovky odvádějí. K nejčastějším příčinám nesoustředěné pozornosti patří rozhovory, jídlo, přítomnost dětí při sledování pořadů pro dospělé atp., což významně ochuzuje estetické prožívání uměleckých pořadů. V některých situacích plní televize pro některé osoby roli kulisového poslechu, i když jsou to spíše ojedinělé případy. Musíme uznat, že je to jev, s nímž jsme se dosud běžně setkávali u rozhlasu, a o němž jsme ještě nedávno předpokládali, že není reálný už pro samotný audiovizuální způsob příjmu. Tím více nyní záleží na tom, kdy a jak televizní pořady diváka upoutají. Vyžaduje to nejen značnou zkušenost, nýbrž i cílevědomou programovou rozvažu.

Pro stavbu vysílacího schématu a skladby programu má rozhodující vliv denní a týdenní rytmus života diváků. Je známo, že většina pracujících v ČSFR nastupuje na ranní směny už v šest hodin ráno, jak to vytvořila kdysi tradice kovorolníků. Tento zvyk vede dodnes k tomu, že musí vstávat mezi 4. a 5. hodinou, protože značné množství pracujících do zaměstnání dojíždí. Tato skutečnost znamená, že pro ně sledování televizních pořadů končí ve všední dny kolem 21.30 až 22.00 hod. V pátek a sobotu mají sice možnost delšího posezení u televizoru, ale podstatná část těch, kteří denně vstávají častně ráno, nedokáže ve dvou dnech v týdnu zásadněji změnit navyklý životní rytmus a u televizního vysílání usíná. Vysílací doba pro masové sledování televizního programu je ovlivněna výše uvedenými skutečnostmi. Je nutno uvědomit si i sezónní vlivy, jež ovlivňují zájem diváka o televizi. Největší sledovanost je na podzim a v zimě, na jaře klesá vsouvislosti s výlety rodin do přírody a pracemi na zahrádkách a nejnižší je v letním období, což televize respektuje uplatňováním omezeného letního vysílacího schématu od 15. června do 1. září. Zkušenost ukazuje, že diváci jsou více spokojeni tehdy, jestliže jsou jejich zájmy uspokojeny plně o víkendu, tedy o volných dnech, i na úkor pořadů vysílaných v pracovní dny.

Co se týče pořadů s přímým estetickovýchovným působením, výzkum ukázal, že v pátečním a sobotním večeru jsou nejčastěji zařazovány velké zábavné pořady (Televarieté), různé typy televizních seriálů (Verdi, Goya apod.), původních televizních inscenací, nebo určitý okruh hraných filmů. Nedělní podvečer je pravidelně věnován Filmu pro pamětníky, zatímco nedělní večer obsahuje dramatické celky svátečnějšího charakteru jako hru, inscenaci opery, historický či životopisný film apod. Sváteční charakter večera navozuje i Nedělní chvílka poezie a vhodný hudební závěr. Toto pojetí nedělního programu má již tradici a vychází ze skutečnosti, že na závěr víkendu je divák odpočinutý, nespěchá, a proto je spíš ochoten a také schopen pozorněji vnímat, že sváteční charakter večera vyhovuje jeho náladě.

Dramatický pořad patří mezi hlavní a nejdůležitější stavební prvky televizní skladby pořadů, ať se jedná o původní televizní inscenaci, tele-

vizní dramatisaci literární předlohy, o záznam či přímý přenos divadelního představení nebo konečně o kinematografický hraný film. Od televizních dramatických děl očekává divák nejen poznání, ale i umělecký příspěvek k přeměně světa, k jeho zlidštění. Pokud jde o českou a slovenskou televizní dramatickou tvorbu, dominantní postavení tu zaujímají především díla se současnou tematikou. Zájem širokého publika o tato díla pak vytváří příznivé předpoklady k významnému společenskému dosahu, jejich působnosti, v níž je propojena funkce estetického zážitku a ideově výchovného vlivu jako závažný příspěvek k nápravě nedostatků, jimž se ani naše společnost nemůže vyhnout. Diváka zaujímají především příběhy, které mu pomohou pochopit nové skutečnosti, a tím i pochopit sebe a své okolí. Od hrdinů televizních her pak očekává takové jednání, které mu pomůže správně se orientovat v životě ve všem jeho složitostmi.

Hudebně dramatický pořad jako opera, opereta, balet či muzikál je rovnocenný dramatickému pořadu. Na našich obrazovkách se však objevuje ještě zřídka, spíše ve svátečních dnech. Zde má televize stále možnost uplatňovat svůj vliv na diváka a usnadnit mu orientaci také v této oblasti.

Hudebně zábavné pořady jsou určeny pro všechny věkové kategorie. Pro nejmladší diváky je určena např. Zlatá brána, pro mládež Sejdeme se Na výsluní, Hudební studio M atd. Starší generace dává přednost pořadu Sejdeme se Na Vlachovce či Diskotéka pro starší a pokročilé.

Československá televize navazuje na celospolečenské úkoly dané naší demokratickou kulturní politikou a spolupracuje s řadou významných odborných institucí i s mnoha špičkovými odborníky. Z této spolupráce vznikly rozsáhlé seriály a cykly např. o výtvarném umění v nejširším slova smyslu, věnované našim početným muzeím a galériím. Nejprve to byl šestadvacetidílný seriál Dílo a osobnost — o zakladatelských osobnostech naší výtvarné kultury s výkladem jejich díla. Dále uvedme třiatřicetidílný cyklus Prameny poznání o našich muzeích a galériích a mnohadílný cyklus Mistrovská díla Národní galerie v Praze, jenž má podobu umělecké reportáže. V těchto snahách ČST se plně odráží velkorysá kulturní politika našeho státu, v němž muzea a galérie se stávají živými kulturními centry. Zní tam hudba, poezie, konají se besedy s umělci, přednášky u konkrétních děl. Televize tak vede diváka nenásilně k tomu, aby se pro něho staly pořady podnětem k dalšímu vlastnímu hledání, studiu, či jen k navštívení kulturní instituce.

Vynikající výtvarná, světově proslulá díla umožnila ČST shlédnout svým divákům prostřednictvím zahraničních cyklů. K těm nejúspěšnějším patřil mnohadílný cyklus Ermitáž, představující nejlepší skvosty z jejích leningradských sbírek. Zajímavé postavení zaujímá též rozsáhlý cyklus Alfa (zkratka pro album filmových atraktivit), jehož jednotlivé části jsou věnovány jednotlivým malířům (P. P. Rubens, I. K. Ajvazovskij ad.). Obdobné zaměření měl i cyklus Velké výstavy (Picassův odkaz ad.). Památky starodávných kultur divákům prezentoval mnohadílný cyklus Světozor (umění Dálného východu, starodávná kultura faraónského Egypta atp.).

Často se hovoří o zájmové umělecké činnosti, která se stala celonárodním úsilím, vděčně přijímaným lidmi všech generací. Televize se snaží z této oblasti zprostředkovat divákům záznamy zajímavého a neotřelého repertoáru, originálního pohledu na svět, zaujatý přístup k životu a problémům současnosti a také řadu kvalitních uměleckých výkonů. Proto vznikl např. cyklus *O vás pro vás*, který je nahlédnutím do zájmové činnosti jednotlivých klubů v různých krajích naší vlasti.

Již v úvodu této studie bylo konstatováno, že se stále setkáváme s neadekvátními mezilidskými vztahy, s problémovým chováním jedinců různých věkových skupin. Proto je nutno hledat odpověď na následující otázky. Kde získat správné vědomosti, aby jedinec mohl rozvíjet své dovednosti a návyky? Kde získat „návyky“ na správné jednání a chování? Zatím je mladá generace pouze kritizována za své činy a zdá se, že orientace v této oblasti je pro ni nesnadná. Proto stojí za zmínku dva seriály. První, desetidílný seriál *Nuda* — slovo neznámé, byl určen speciálně učňovské mládeži a zveřejňoval tvůrčí činnost mezi uční. Dvougeneračně byl pak zaměřen seriál brněnského studia *Člověk mezi lidmi* — motivační pořad k základům kultury společenského chování a rozvoje osobnosti mladého člověka, i hovory o kráse a vkusu se zajímavými lidmi.

Podívejme se nyní na problematiku estetického a uměleckého působení ČST obecněji. Pořady umělecké a zábavné, které v absolutní většině používají uměleckých žánrů, tvoří většinu jejího vysílání. Důkazem toho je, že již v roce 1976 tvořily tyto pořady v rámcové struktuře vysílací doby 44,4 % a jejich prostor se neustále rozšiřuje, protože v r. 1986 jen estetické pořady s přímým působením zaujímaly 35,3 % z celkového vysílacího času.

Esteticky působí také spojovací vysílání. Patří sem vystoupení televizních hlasatelek i zaplnění přestávek mezi jednotlivými pořady. Televizní hlasatelka plní vlastně funkci televizního reprezentanta v rodině diváka. Ovlivňuje svým chováním, vystupováním, estetikou svého oblečení, účesu a líčení diváky v masovém měřítku. Uvědomit si tento fakt je důležité především proto, že mládež zde nachází své vzory a idoly. Z těchto důvodů by alespoň úprava televizních hlasatelek měla být bezchybná.

Přestávky mohou být využity buď na citlivé doznění předcházejícího pořadu, nebo jako hudebně výtvarný a esteticky působící předěl apod. Jednotnost výtvarného řešení v každém z obou našich programů, správně rytmizované doznívání emocionálně působivých pořadů — to nejsou zanedbatelné otázky.

Televize rozvíjí a prohlubuje vědomosti i schopnosti každého jedince, který je ochoten s ní „spolupracovat“. V oblasti prezentace hudebních děl zprostředkovává diváku přiměřené citové vzrušení a rozvíjí jeho kritické hudební myšlení. Umožňuje mu rovněž zaposlouchat se do předváděného díla. Oproti rozhlasovému vysílání má však v této oblasti jeden výrazný nedostatek, a tím bezesporu je absence stereofonního vysílání. Proto posluchač má proti divákovi značnou výhodu v kvalitnějším poslechu a tím i v hloubce estetického prožitku. Zajímavé je, že barva, jež umocňuje estetický prožitek u vysílaných pořadů, neplní tuto funkci

u prezentace hudebních děl. Je to způsobeno tím, že černobílá obrazovka působí stylizovaněji, méně rozptyluje. Zatím však ČST tuto otázku hlouběji neřeší; v poslední době jsme svědky u pořadů moderních hudebních proudů až přespřílišného množství barevných a světelných efektů, jež omezují vnímání melodické složky a pozornost diváka odpoutávají spíše k vnímání rytmu skladeb. Tím ho vlastně ochuzují o komplexní estetický prožitek.

Velký přínos pro rozvoj estetického citu má televize také v oblasti výtvarnictví. Zde sehrává barva dominantní úlohu; prezentace výtvarného díla — obrazu, architektonického objektu, sochy či užitého umění — je barevností ještě zvýrazněna. To umožňuje diváku postižení „nálady“ obrazu, odhalení původu malířské zkratky (např. ve formě barevné skvrny), popř. tvarové a barevné deformace, jež se staly prostředkem zvýraznění umělecké myšlenky. Kladně můžeme také hodnotit provedení výtvarných děl slovem, proložení detailních záběrů, což usnadňuje orientaci diváka a rozšiřuje jeho obzor.

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že problematika vztahu estetické výchovy a televize je dosti složitá. Proto jsme si položili otázku, kolik času je estetické výchově věnováno a jakou formou jsou tyto pořady prezentovány. Tomu byl věnován náš výzkum, který se zaměřil na typické a specifické formy.

Pořady ČST byly zkoumány v r. 1986 a 1987 po celkovou dobu 17 týdnů. Struktura pořadů se během roku značně mění v závislosti na mnoha skutečnostech. Proto byl pro náš výzkum zvolen vzorek pořadů ČST ze závěru kalendářního roku a celého lednového období (vždy po pěti týdnech). Tyto pořady jsou vybírány vzhledem ke skutečnosti, že se v nich odráží slavnostní atmosféra konce roku a začátku roku nového, ale i dny všední. Dále byly do výzkumu zařazeny pořady z prázdninového období — v r. 1986 to bylo prvních pět prázdninových týdnů, v r. 1987 první dva srpnové týdny. Zajímalo nás, jak je televize schopna ovlivňovat názory a myšlení jedince v době, kdy má relativně nejvíce volného času.

Pouhým nahlédnutím do týdenního programu ČST je jasné, že paleta forem je velmi pestrá. Proto nejzávažnějším úkolem, jenž před námi vystal, bylo vytvoření jednotných kritérií, která by umožnila vyhodnocení. V předchozím výzkumu (1985) nebyly do zkoumaného vzorku zahrnuty pořady, v nichž nebyla velmi výrazná estetickovýchovná funkce. Proto se tehdy v našem výzkumu neobjevily takové formy jako publicistika, pásma pro děti nebo pohádka, pokud neměly přímý vztah k oblasti literární, výtvarné, divadelní či filmové, popř. se netýkaly estetiky odívání. Protože estetická výchova se neomezuje pouze na pořady určené jen pro ni, nýbrž je zastoupena téměř ve všech pořadech, využili jsme dělení působnosti estetické výchovy podle prof. V. Jůvy na působení přímé a nepřímé. Tím byl problém vyřešen a tyto pořady byly zařazeny do druhé skupiny spolu s přírodopisnými a cestopisnými pořady, jež popisují estetiku životního prostředí, obdobně jako sportovní přenosy, prezentující estetiku pohybu a krásu lidského těla.

Pro větší přehlednost v tomto článku jsou číselně uvedeny pořady ČST

jen z r. 1986, protože výsledky z r. 1987 jsou podobné (viz srovnání níže). Za 10 týdnů bylo celkem odvysíláno 79 035 minut. Z toho přímým estetickovými pořadům bylo určeno 28 350 minut, t.j. 35,87 % odvysílaného času. Nejvíce těchto pořadů bylo odvysíláno v 1. týdnu — 45,7 % z celkového odvysílaného času. Protože však tento výsledek byl ovlivněn tím, že se jednalo o svátky silvestrovské a novoroční, objektivnější pohled na danou problematiku poskytl 4. týden, kdy estetickovými pořady tvořily 38,1 % vysílání. V průběhu prázdnin je televizní vysílání zkráceno, proto estetickovými pořady v tomto údobí dosahují vyššího procentuálního zastoupení, ale jejich odvysílaná doba je kratší.

Výzkumem byly dále zjišťovány nejfrekventovanější formy přímých estetickovými pořadů. Na rozdíl od rozhlasového vysílání jsme zde dospěli k závěru, že nejčastěji se v programech vyskytují původní kinematografické a televizní filmy, jichž bylo za deset týdnů odvysíláno 9 130 minut, a koncerty různých typů. K velmi výrazným formám patří rovněž vážná hudba — opera, opereta a balet.

Protože film patří k základním prvkům programové struktury Československé televize, rozhodli jsme se podrobit důkladnému rozboru složení původních i televizních filmů; šlo nám o postižení filmu jako formy vysílání ČST. Změny ve struktuře pořadů v průběhu roku nás vedly k rozboru obou údobí (1.—5. týden a 27.—31. týden 1986).

V prvních pěti týdnech bylo odvysíláno 53 filmových pořadů. V devatenácti případech se jednalo o domácí tvorbu, tři filmy vznikly v naší spolupráci se zahraničními společnostmi a devět pocházelo ze socialistických zemí. Ostatní filmy byly natočeny v kapitalistických státech. Televizní divák se nejčastěji setkal na obrazovce s komedií (17 filmů — 32,08 %), filmovým dramatem (12 filmů) a kriminálním žánrem (6 filmů). Za uvedené období bylo dále odvysíláno 5 pohádek na motivy literární předlohy, 4 psychologické filmy, 3 dobrodružné ad. Z 53 filmů mělo přímé estetické zaměření 13 filmů. Tři z nich byly zaměřeny na výtvarnou tematiku, 9 filmů vzniklo na základě literární předlohy a 1 film pojednával o kinematografii.

V druhé části výzkumu v 27. až 31. týdnu jsme sledovali, zda v prázdninovém období dochází k výrazným změnám. Bylo odvysíláno 58 filmů, z toho 17 z domácí produkce, 18 ze socialistických států a 23 z kapitalistických zemí. Zatímco v předcházejícím období byla nejčastěji vysílána komedie, což bylo ovlivněno silvestrovskými a novoročními svátky, v červenci bylo nejhranější formou filmové drama — 16 filmů, na druhém místě byl zastoupen kriminální žánr (12) a teprve na 3. místě se objevila komedie. Podle našeho názoru došlo k posunu k formám, které poskytují více námětů k přemýšlení a přinášejí větší napětí. Divák je k nim přístupnější, poněvadž má zpravidla dovolenou a tedy i více volného času, a proto je ochoten o problémech více přemýšlet, popř. prožívat strach a napětí. K prázdninám také nerozlučně patří dobrodružný film (7 filmů) a filmy historické (5 filmů). Za zmínku stojí též 1 sci-fi film, jeden z mála československých horrorů, což dokazuje předchozí závěry. Ze socialistických států (včetně ČSSR) pocházelo více filmových

dramat a komedií, z kapitalistických zemí bylo dodáno více kriminálních filmů.

Dále jsme věnovali zvýšenou pozornost rozboru hudebních pořadů. Jsou ve většině univerzální a oblíbené všemi diváky bez rozdílu věku. Starší generace dává přednost pořadům hudby klasické, moderní pop-music nebo rockovou hudbu prakticky neposlouchá. Stálo by možná za úvahu věnovat více prostoru operetě, jež v druhém zkoumaném období nebyla vůbec do vysílání zařazena.

U hudebních žánrů máme občas pocit, že by v televizním vysílání měla být objektivněji zachycena skutečnost naší hudební scény. V podstatě se vysílá tzv. střední proud, ale mělo by se přihlížet k tomu, že vývoj dál pokračuje a dost často se stává, že střední proud přechází v žánr menšinový a ty menšinové jako folk, rock apod. pro většinu mladých lidí se stávají žánrem většinovým. Dochází tak k paradoxu, že se v pořadech ČST neobjeví české skupiny a někteří mladí lidé potom říkají, že české skupiny vůbec neposlouchají, ačkoli je vlastně ani neznají. Vyhledávají jen zahraniční skupiny, přestože vystoupení některých z nich jsou obsahově i ideově méně hodnotné než skupiny naše. Z tohoto důvodu jsme se v našem výzkumu jimi podrobně nezabývali. Do rozboru hudebních pořadů jsme však narazili na jiný problém, a tím byl počet ukázek z hudebních děl. U rozborů rozhlasového vysílání za pouhých 5 prvních týdnů r. 1986 jsme dospěli k vysokým počtům ukázek z děl světových hudebních skladatelů. Nejčastěji patřily B. Smetanovi (43 ukázek), W. A. Mozartovi (35) a G. Verdimu (26 ukázek). Dále následovali A. Dvořák a P. I. Čajkovskij (oba 25 ukázek), F. Chopin (22), L. van Beethoven (16) a J. S. Bach (15 ukázek). Tyto výsledky poskytují vcelku objektivní hodnocení, jak rozhlas působí na svoje posluchače v této oblasti. Vraťme se však k výzkumu televizních hudebních ukázek. Během prvních pěti týdnů (tedy rozsah stejný jako u rozhlasu) byl počet televizních ukázek mnohem menší než rozhlasových. Proto jsme do výzkumu zahrnuli všechny autory (celkem 17). Nejčastěji se vyskytovala forma televizních koncertů. Ty se ale výrazně liší svým pojetím od koncertů rozhlasových, kde mnohdy není využito přímých přenosů nebo záznamů. U televizních koncertů vysoce hodnotíme celkovou atmosféru, slavnostní prostředí, které na diváky po stránce estetické mnohem silněji působí. Stálo by možná za úvahu jejich počet zvýšit. Nejvíce odehraných ukázek — třil — pocházelo z tvorby P. I. Čajkovského. Na druhém až čtvrtém místě se objevují jména J. Brahmse, B. Martinů, G. Rossiniho (dvě ukázky). U zbývajících skladatelů byla odehrána jediná ukázka. Právě tato okolnost nás přiměla k závěru, že pro úplnější a detailnější zpracování výzkumu ČST je nutno zvolit delší časové období, které by přineslo větší počet hudebních ukázek a poskytlo tak objektivnější pohled na danou problematiku.

V letním období bylo odehráno 23 hudebních ukázek. Obdobně jako v prvních pěti týdnech i zde byl nejčastěji vysílán koncert (16 ukázek). Nedostatek tohoto údobí spatřujeme v tom, že na televizní obrazovce nebyla uvedena opereta ani balet. To je škoda, protože jsou oblíbeny

jak starší tak i mladší generací a mají výrazně oddechový charakter, což by diváci o dovolené zajisté uvítali.

Nejvíce ukázek (5) bylo uvedeno z hudební tvorby F. Liszta; to jej zařadilo jako nejúspěšnějšího autora červencového vysílání. Za ním se shodně se třemi ukázkami umístili J. Cikker a W. A. Mozart a P. I. Čajkovskij. Stejně jako v první části výzkumu i nyní se na dalších místech umístili skladatelé s jednou odehranou ukázkou.

Z celkového stavu hudebního vysílání Československé televize je zřejmé, že za deset zkoumaných týdnů se na prvních dvou místech shodně umístili s pěti ukázkami P. I. Čajkovskij a F. Liszt. Třetím nejhranějším skladatelem tohoto období se stal W. A. Mozart (4 ukázky). Teprve na 4. místě se objevilo jméno našeho autora. Na rozdíl od rozhlasového výzkumu se jednalo o současného slovenského skladatele J. Cikkera (3). Na pátém až osmém místě byla uvedena jména J. Brahmse, L. Janáčka B. Martinů a G. Rossiniho. U těchto velikánů naší i světové hudby byly odehrány dvě ukázky z jejich tvorby. Z uvedeného vyplývá, že ČST věnuje velkou pozornost popularizaci nejen hudebních děl starých mistrů, ale zaměřuje se i na současné autory.

Oproti dramatickému vysílání či hudebním pořadům zaujímají medailóny a vyprávění umělců mnohem méně místa. Mohou mít však velký dopad na estetický rozhled televizních diváků, neboť přímo uvádějí významnou osobnost naší kultury (např. J. Suka, L. Hermanovou, V. Hrapese ad.), či slovy našich současníků vypovídají o neznámějších postavách, které ovlivnily naši kulturní minulost (např. o Z. Nejedlém, J. Skupovi, F. Lisztovi ad.). U medailónů byla nejvíce zastoupena oblast hudební (5 pořadů) a filmová (3 pořady). Z ostatních oblastí bylo uvedeno po jednom pořadu.

Velmi oblíbená vyprávění umělců nebo významných osobností naší kultury vyplnila celkem devět pořadů. Nejčastěji byly zaměřeny na vyprávění o vztahu k filmu (5 pořadů), o výtvarnictví (2 pořady), o hudbě a o divadle (po jednom pořadu).

Další oblastí, která se těší u diváků všech věkových kategorií značné pozornosti, jsou dokumentární filmy s esteticko-výchovnou tematikou. Na televizní obrazovce byl největší prostor určen výtvarnictví (9 pořadů). Literární památky byly předvedeny ve dvou pořadech.

Tímto výčtem bylo dokázáno, že ČST plně využívá všech forem k estetickému působení na jedince a na jeho estetické formování. Přispívá tak významnou měrou k řešení všestranného rozvoje osobnosti v demokratické společnosti a permanentně podporuje její estetický růst.

Československá televize je dnes společensky pravděpodobně nejzávažnějším, kvalitativně i kvantitativně nejpůsobivějším hromadným sdělovacím prostředkem. Provází člověka prakticky od kolébky až po hrob. Její působnost a vliv na jedince a společnost má souvislý charakter. Ze sféry jejího vlivu není dnes prostě možné uniknout. Tato okolnost a řada faktů s ní spojená některé současné teoretiky masové kultury děsí, jiné naopak naplňuje nadšením. Pro jedny je televize nástrojem odlidštění člověka, nástrojem jeho totálního zmanipulování, pro druhé je jakým-

si univerzálním mostem kulturního povznesení, jedním z hlavních prostředků pozitivního tlaku na úroveň chování i vkusu televizního diváka. Televizi tedy můžeme stejně dobře chválit, jako ji zatracovat. Nemůžeme ji však v žádném případě „zrušit“ a z našeho života vymazat. Stala se totiž prakticky nepostradatelnou specifickou „kulturní potřebou“ člověka současného světa.

LITERATURA

- HOLEŠOVSKÝ, F.: Ciele estetickej výchovy a ich konkretizácia. Bratislava 1967.
CHYBA, M.: K některým problémům teorie a praxe estetické výchovy. In: Estetická výchova XVI/1, 1979, s. 1—3.
JŮVA, V.: Estetická výchova a všestranný rozvoj osobnosti. Praha 1987.
JŮVA, V.: Mimoškolní výchova dospělých. Bratislava 1984.
JŮVA, V.: Teorie estetické výchovy. Praha 1973.
JŮVA, V.: Základy estetické výchovy. Brno 1979.
KIJAŠČENKO, N. I. — LEJZEROV, L. P.: Teorija estetičeskogo vospitanija. Moskva 1979.
KUMOR, A.: Komunikační situace televize. Praha 1986.
KUMOR, A.: Telewizja. Teorie — percepcja — wychowanie. Warszawa 1973.
LIČAČEV, B. T.: Estetičeskoe vospitanije v škole. Moskva 1980.
MICHÁLEČ, Z.: Skladba televizních pořadů. Praha 1977.
RAZUMNYJ, V. A.: Estetická výchova. Bratislava 1975.
TARRONI, E.: Televizní estetika. Praha 1965.
URBAN, B. S.: Úvod do teorie estetické výchovy. Praha 1970.
časopis: Televizní tvorba, 1982, č. 1—2
Televizní tvorba, 1983, č. 1—2
Televizní tvorba, 1984, č. 1—4
Televizní tvorba 1985, č. 1—2

Excerpované časopisy

- Československá televize, 21, 1986, č. 1—5, 27—31.
Československá televize, 22, 1987, č. 1—5, 32—33.
Rozhlas, 53, 1986, č. 1—5.

ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ И ЧЕХОСЛОВАЦКОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ

Эстетическое воспитание реализуется при помощи целого ряда средств. В настоящее время к самым важным относятся средства массовой информации — главным образом телевидение. Оно обладает широким радиусом действия, однако его использование ограничено техническими возможностями.

Совершив в 1986 и в 1987 гг. исследования, нам стало ясно, что эстетическому

воспитанию было отведено большое место. Так как в исследовании были включены только программы с выразительной эстетической функцией, процентное выражение достигло 35,87 %.

ÄSTHETISCHE ERZIEHUNG UND DAS TSCHECHOSLOWAKISCHE FERNSEHEN

Die ästhetische Erziehung realisiert sich mittels einer breiten Reihe von Mitteln. Gegenwärtig gehört zu den wichtigsten die Fernmeldetechnik, vor allem das Fernsehen. Es hat einen breiten Aktionsradius, seine Wirkung aber ist durch seine technischen Möglichkeiten begrenzt.

Unsere Forschungen während der Jahre 1986 und 1987 haben es klar gezeigt, dass der ästhetischen Erziehung ein grosser Raum gewidmet wird. Da in die Forschung nur Programme mit einer ausgeprägten ästhetischen Funktion einbezogen waren, zeigte sich der Anteil dieser Programme mit 35,87 %.

